

LIBRI

www.libridergi.org

Epigrafi, Çeviri ve Eleştiri Dergisi

Journal of Epigraphy, Reviews and Translations

Sayı VI (2020)

N. A. GÜLERYÜZ, *Tarih Boyunca Trakya ve Anadolu'da Yahudi Yerleşim Yerleri, Cilt I-İstanbul*. İstanbul 2018. Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 319 sayfa. ISBN: 9786052061053

Çiğdem ÖNER

*Libri: Epigrafi, Çeviri ve Eleştiri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Sayı VI: Ocak-Aralık 2020) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni Ç. Öner, *Tarih Boyunca Trakya ve Anadolu'da Yahudi Yerleşim Yerleri, Cilt I*. Yazar: N. A. Gülerüz, *Libri* VI (2020) 101-104

Geliş Tarihi: 20.01.2020 | Kabul Tarihi: 28.02.2020

Elektronik Yayın Tarihi: 19.04.2020

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

N. A. GÜLERYÜZ, *Tarih Boyunca Trakya ve Anadolu'da Yahudi Yerleşim Yerleri, Cilt I-İstanbul*. İstanbul 2018. Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 319 sayfa. ISBN: 9786052061053

Çiğdem ÖNER *

İki cilt olarak hazırlanmış olan serinin Cilt I-İstanbul başlıklı kitabı, *yazarın Diğer Eserlerinin Listesi* (4), *İçindekiler* (5-9) ve *Kısaltmalar* (10-11) bölümleri ile başlamaktadır. Yazar, *Önsöz* (13-15)'de kendisini bu kitap serisini yazmaya götüren sebepleri aktarırken, Anadolu'daki Yahudi nüfusunun 1492'de İspanya'dan gelen Sefarad Yahudileri ile sınırlı olmadığını belirtmekte, MÖ V-VI. yüzyıllardan beri Anadolu'da Romaniot Yahudileri, Mizrahi (Doğu) Yahudileri ve Aşkenaz Yahudilerinin varlığına vurgu yapmaktadır.

Sinagog kelimesinin ve sinagog kavramının özet olarak açıklandığı *1. Sinagog Kurumu* (17-22) bölümü ve sinagogların isimlerinin nasıl belirlendiğinin aktarıldığı *2. Sinagogların Ad ve Anlamları* (23-25) bölümü, *Genel* (17-25) isimli ilk ana başlığın kapsamını oluşturmaktadır. Daha sonra *İstanbul* (27-35)'un merkeze alındığı, Yahudilerin seçtikleri ya da seçmeye mecbur bırakıldıkları yaşam alanları *1. Tarih Boyunca Yerleşim Bölgeleri* (27-29) ve ibadetleri için kullandıkları sinagoglar *2. İstanbul Sinagogları* (31-35) alt başlıkları ile aktarılmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde *Haliç'in Güney Yakası (Balat-Unkapanı)* (37-65) ele alınmıştır. Bu bölge incelenirken *A. Genel* (37-41) bölümünde Balat semtinin yeri, adının nereden geldiği ve bu bölgede yaşayan Yahudi topluluğunu kimlerin oluşturduğu aktarılmaktadır. *B. Faal Sinagoglar* (42-49) alt başlığında şu an itibari ile aktif olan *1. Ahrıda Sinagogu* (42-48), *2. Yanbol Sinagogu* (48-49) isimli sinagoglar, *C. Artık Mevcut Olmayan ve Hizmet Veremeyen İbadethaneler* (49-61) alt başlığında artık kullanılmayan, *1. Çana Sinagogu* (49-51), *2. İstipol (Salma Tomruk) Sinagogu* (51-53), *3. Kasturiya (Tekfur Saray) Sinagogu* (53-56), *4. Selaniko Sinagogu* (56-57), *5. Kal Kadoş Eliyau Sinagogu* (57-57), *6. Veria (Karaferye) Sinagogu* (57-58), *7. Geruş Sinagogu* (58-58), *8. Hevra Sinagogu-Lonca Sinagogu* (58-58), *9. Pul Yaşan ve Pul Hadaş Sinagogları* (58-59), *10. Unkapanı Sinagogu* (59-61) isimli sinagoglar, *D. Mezarlıklar* (61-62) bölümünde bölgedeki, *1. Eğrikapı Musevi Mezarlığı* (61-61), *2. Diğer Tarihi Musevi Mezarlıkları* (61-62) ve *E. Diğer Mekânlar* (62-65) isimli son alt başlıkla da *1. Mikve* (62-62), *2. Yahudi Köprüsü* (62-63), *3. Hahambaşı Nahum'un Evi* (63-63), *4. Ha-Hemla* (63-64), *5. Yahudhaneler (Kortejolar)* (64-64), *6. Balat Or Ahayim Musevi Hastanesi* (64-65) isimli mekânların tanıtımı yapılmıştır.

Marmara Kuzeybatı Yakası (Sirkeci – Bakırköy) (67-80) isimli bölüm kitabın ikinci bölümüdür. Bu bölümde de yazar birinci bölümdekine benzer bir tanımlama ile bölgenin tanımını, Yahudi topluluklarının konumlarını, bölgeye yerleşim zamanları ve geliş şekillerini aktardığı, *A. Genel* (67-69) ile söze başlamakta, *B. Faal Sinagoglar* (70-76) alt başlığında bölgede aktif olarak cemaati olan, *1. Sirkeci (Hesed) Bet Avraam Sinagogu* (70-74), *2. Çorapçı Han İbadethanesi-Kal Kadoş Çorapçı Han* (74-76) sinagoglarını, *C. Artık Mevcut Olmayan ve Hizmet Veremeyen İbadethaneler* (77-80) alt

* Ph.D., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya. bozoglu.oner.cigdem@gmail.com | 0000-0002-8473-5842

başlığında da artık kullanımı olmayan 1. *Bakırköy Sinagogu* (77-79), 2. *Yedikule Sinagogu* (79-80)'nu incelemektedir.

MÖ 3000 yılına tarihlenen bir geçmişi olan *Silivri* (81-86) üçüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır. Bölümün A. *Genel* (86-85) alt başlığının konusu Silivri'nin konumu, zaman içerisinde nasıl bir gelişim izlediği, imparator I. Iustinianus sayesinde bölgede gelişen ipekçilik anlatılmakta, Yahudilerin bu bölgeye gelişlerinin net tarihinin bilinmediği ve bu bölgeye geldikten sonra geçirdikleri dönemler aktarılmaktadır. B. *Artık Mevcut Olmayan ve Hizmet Veremeyen İbadethaneler* (85-86) alt başlığında 1. *Silivri Sinagogu* (85-86), C. *Mezarlıklar* (86-86) alt başlığında da 1. *Silivri Musevi Mezarlığı* (86-86) hakkında bilgiler paylaşılmaktadır.

Dördüncü bölüm *Marmara Prens Adaları* (87-95) konum tanımlamaları ve günümüzde özellikle yaz aylarında yoğun olarak ikamet eden Yahudi toplulukları hakkında bilgilerin verildiği A. *Genel* (87-88) alt başlığı ile başlamaktadır. B. *Faal Sinagoglar* (88-94) olan 1. *Büyükada Hesed Le Avraam Sinagogu* (88-91), 2. *Heybeliada Bet Yaakov Sinagogu* (91-93), 3. *Burgazada Ohel Yaakov Sinagogu* (93-94)'nun detaylandırıldığı alt başlık ile devam etmekte ve C. *Diğer Mekânlar* (95-95), 1. *Yıldırım Spor Gençlik ve Kültür Kulübü Derneği Sosyal Tesisleri* (95-95) alt başlığı ile de dördüncü bölüm incelemesi sonlanmaktadır.

Günümüzde aktif Yahudi yaşamının süregeldiği bölgelerden olan *Marmara Kuzey Doğu Anadolu Yakası* (*Haydarpaşa – Caddebostan*) (97-112) beşinci bölümde incelenmiş. Bu bölgenin tanımı, Yahudi topluluklarının ne zaman ve ne şekilde bölgede yaşama başladıkları, A. *Genel* (97-100) alt başlığında, bölgedeki Yahudi yaşamının içinde aktif olarak bulunan mekânlar da B. *Faal Sinagoglar* (100-109), 1. *Haydarpaşa Hemdat İsrail Sinagogu* (100-107), 2. *Caddebostan Bet El Sinagogu* (107-109), C. *Mezarlıklar* (109-110), 1. *Acıbadem Uzunçayır Musevi Mezarlığı* (109-110) ve D. *Diğer Mekânlar* (111-112), 1. *Haydarpaşa Musevi Cemaati Mektebi* (111-111), 2. *Göztepe Kültür Derneği* (111-112) alt başlıkları ile tanıtılmıştır.

Yahudi topluluklarının yaşam alanlarından olan *Boğaziçi Anadolu Yakası* (113-128), A. *Genel* (113-120), 1. *Üsküdar* (113-114), 2. *Dağhamamı* (114-114), 3. *Bağlarbaşı-Selamsız* (114-115), 4. *Beylerbeyi* (115-115), 5. *Kuzguncuk* (115-119), 6. *Paşabahçe-Beykoz* (120-120), B. *Faal Sinagoglar* (120-124), 1. *Kuzguncuk Bet Yakov Sinagogu* (120-123), 2. *Kuzguncuk Bet Nisim Sinagogu* (*Virane veya Kal de Ariva*) (123-124), C. *Artık Mevcut Olmayan ve Hizmet Veremeyen İbadethaneler* (124-126), 1. *Kal Kadoş Beykoz* (124-125), 2. *Muhtelif Midraşlar* (126-126), D. *Mezarlıklar* (126-127), 1. *Bağlarbaşı Musevi Mezarlığı* (126-126), 2. *Kuzguncuk Tarihi Musevi Mezarlığı* (126-126), 3. *Kuzguncuk Nakkaştepe Musevi Mezarlığı* (127-127) ve E. *Diğer Mekânlar* (127-128), 1. *Kuzguncuk Batak Hamamları* (*Mikve*) (127-127), 2. *Fabbrica Vetramini di Constantinople* (127-128) alt başlıkları ile altıncı bölümde, bir diğer bölge olan *Boğaziçi Rumeli Yakası* (129-151)'de yine benzer içeriğe sahip A. *Genel* (129-135), 1. *Büyükdere* (129-130), 2. *Yeniköy* (130-130), 3. *Bebek* (130-130), 4. *Arnavutköy* (131-132), 5. *Ortaköy* (132-134), 6. *Beşiktaş* (134-135), B. *Faal Sinagoglar* (135-141), 1. *Yeniköy Tiferet İsrail Sinagogu* (134-137), 2. *Ortaköy Etz Ahayim Sinagogu* (137-141), C. *Artık Mevcut Olmayan ve Hizmet Veremeyen İbadethaneler* (141-145), 1. *Büyükdere Sinagogu* (141-142), 2. *Ortaköy Yeni Mahalle Sinagogu* (142-142), 3. *Ortaköy Kal Kadoş de Vakıfçı* (143-143), 4. *Ortaköy Diğer Sinagog, Yeşiva ve Midraşları* (143-143), 5. *Arnavutköy Sinagogu* (144-145), D. *Mezarlıklar* (145-146), 1. *Ortaköy Musevi Mezarlığı* (145-145), 2. *Kuruçeşme Musevi Mezarlığı* (146-146) ve E. *Diğer Mekânlar* (146-149), 1. *Yetimhane-El Orfelinato* (146-148), 2. *Nasi Malikânesi* (148-149) alt başlıkları ile oldukça detaylı olarak yedinci bölümde bizlere sunulmaktadır.

1950'li yıllarda İstanbul'daki demografik yapının değişimi, sekizinci bölümde incelenen *Şişli ve Ulus* (151-162) bölgelerinde fazlası ile kendini göstermiştir. Bu değişimin izleri A. *Genel* (151-151)'de verilen ön bilgilerden sonra bu bölgelerde artan Yahudi topluluklarının ihtiyacı doğrultusunda hayata geçirilen ve halen aktif olarak kullanımı olan B. *Faal Sinagoglar* (151-157), 1. *Şişli Bet*

İsrael Sinagogu (151-154), 2. *Şişli Sinagogu Talmud Tora Midraşı* (154-154), 3. *Darülaceze (Şişli-Kayışdağı)* (154-157) bölümünde incelenmiştir. C. *Mezarlıklar* (157-159), 1. *Ulus Sefarad Mezarlığı* (157-158), 2. *Ulus Eşkenaz Mezarlığı* (158-159), 3. *Şişli İtalyan Mezarlığı* (159-159) ve D. *Diğer Mekânlar* (159-162), 1. *Ulus Özel Musevi Okulları* (159-161), 2. *Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.* (161-162), 3. *Osmanlı -Türk Sefarad Kültürü Araştırma Derneği* (162-162) başlıkları da yine Yahudi topluluğunda günümüzde oldukça aktif yaşam alanları olarak sekizinci bölümün konusu olmuşlardır.

Dokuzuncu bölüm Yahudi yaşamında hatta tüm azınlıkların tümünün yaşamında çok önemli bir yere sahip olan *Beyoğlu ve Galata* (163-203)'ya ayrılmıştır. Bu bölüm A. *Genel* (163-171) ana alt başlığı ile başlamaktadır ve bu alt başlık bölgenin tanımlandığı 1. *Beyoğlu ve Galata* (163-165) bölümünü ve bölgedeki farklı Yahudi cemaatlerin incelendiği, 2. *İtalyan Cemaati* (165-168), 3. *Aşkenaz Cemaati* (168-171) bölümlerini kapsamaktadır. Günümüzde oldukça aktif kullanımı olan mekânlar B. *Faal Sinagoglar* (171-185), 1. *Neve Şalom Sinagogu* (171-179), 2. *İtalyan Sinagogu-Kal de los Frankos* (180-182), 3. *Yüksekkaldırım Aşkenaz Sinagogu* (182-185) altında maalesef artık çeşitli sebeplerle kullanımı olmayan mekânlar da C. *Artık Mevcut Olmayan ve Hizmet Veremeyen İbadethaneler* (185-194), 1. *Kenesset İsrail (Apollon) Sinagogu* (185-186), 2. *Kasımpaşa Sinagogu* (187-187), 3. *Zülfaris Sinagogu – Kal Kadoş Galata* (187-190), 4. *Or Hadaş Aşkenaz Sinagogu* (190-191), 5. *Tofre Begadim Aşkenaz Sinagogu – Schneidertempel* (191-194) alt başlığında detaylandırılmıştır. D. *Diğer Mekânlar* (194-203) alt başlığı da 1. *Schneidertempel Sanat Galerisi* (194-194), 2. *500. Yıl Vakfı Türk Musevileri Müzesi* (194-195), 3. *Hahambaşılık Binası* (195-198), 4. *Barınyurt Binası* (198-200), 5. *Kamondo Merdivenleri* (200-201), 6. *Hamursuz Fırını* (202-203) gibi Yahudi toplumu için oldukça öneme sahip mekânlara ayrılmıştır.

Onuncu bölüm geçmiş dönemlerde yine oldukça öneme sahip olan bölge olan *Haliç'in Kuzey Yakası (Hasköy ve Kâğıthane)* (205-236)'ye ayrılmıştır. Bu bölgenin tarihçesinin aktarıldığı A. *Genel* (205-212) alt başlığını B. *Faal Sinagoglar* (213-216), 1. *Maalem Sinagogu (Hasköy)* (213-216) başlığı izlemektedir. Bu bölgenin geçmiş dönemlerde aktif durumunu belki de en iyi anlatan durum C. *Artık Mevcut Olmayan ve Hizmet Veremeyen İbadethaneler* (217-226) alt başlığında 1. *Mayor Sinagogu* (217-218), 2. *Esgher Sinagogu* (218-218), 3. *Parmakkapı Sinagogu* (218-219), 4. *Kula Sinagogu* (219-219), 5. *Fua Yeşivası – Kütüphanesi* (220-221), 6. *Sinyora Sinagogu* (221-222), 7. *Arabacılar "Naftali" Sinagogu* (222-222), 8. *Kalaycibahçe Sinagogu* (222-222), 9. *Sarayiko Sinagogu* (223-223), 10. *Kordova Sinagogu* (223-223), 11. *Mizrahi Sinagogu* (223-224), 12. *Hamon (Amon) Sinagogu* (224-224), 13. *Şeyh Salih- Çıksalın Sinagogu* (224-224), 14. *Yenimahalle Sinagogu* (224-225), 15. *Piripaşa Sinagogu* (225-225), 16. *Alamani (Alamanes) Sinagogu* (225-225), 17. *Besallel Sinagogu* (225-225), 18. *Diğer Sinagog ve Midraşlar* (226-226) şeklinde listelenen artık çoğunun maalesef mevcut dahi olmadığı yapılarıdır. D. *Mezarlıklar* (226-229), 1. *Hasköy Musevi Mezarlığı* (226-228), 2. *Kamondo Anıtmezarı* (228-229), 3. *Kasımpaşa Musevi Mezarlığı* (229-229) ve E. *Diğer Mekânlar* (229-236) olarak tanımlanan, 1. *Hahambaşı Konağı* (229-230), 2. *Hasköy'de Yorgun Bir Bina* (230-233), 3. *Okullar* (233-234), 4. *Livreria Ebraika-İbrani Kütüphanesi* (234-235), 5. *Kâğıthane: Barınyurt Huzurevi'ne Yardım Derneği ve Ona Bağlı İktisadi İşletmesi "La Casa"* (235-236)'da Yahudi yaşamının önemli mekânlarıdır.

Son dönemlerde yaşam şartlarındaki değişimin Yahudi topluluklarını da etkilediği ve nispeten daha sakin bir yaşam alanı sunmasından dolayı tercih edilen *Göktürk-Kemberburgaz ve Kilyos* (237-238) on birinci bölümde incelenmiştir. A. *Göktürk-Kemberburgaz Şaar Aşamayim İbadethanesi* (237-238) ve B. *Kilyos Müsevi Mezarlığı* (238-238) alt başlıklarında da bu bölgede yaşama başlayan Yahudi topluluklarının ihtiyaçlarına cevap vermek kaygısı ile sinagog ve mezarlık mekânı yapıldığı aktarılmaktadır.

Çok daha detaylı olarak incelenmesinin gerekliliği vurgusu yapılmak kaydı ile *Türk Karaim Cemaati*

Vakfı (239-243) on ikinci bölümde A. *Genel* (239-241), B. *Faal Sinagoglar* (242-242), 1. *Ka'al ha Kadoş be Kuşta Bene Mikra-İstanbul Karaim Büyük Ka'alı* (242-242) ve C. *Mezarlıklar* (243-243), 1. *Karay Mezarlığı* (243-243) alt başlıkları ile incelenmiş ve yazarın deyimi ile önemli birkaç temel ayrıntı özetlenerek okuyucu ile paylaşılmıştır.

Yukarıda ana başlıklarla aktarılan İstanbul'daki Yahudi yaşamının izlerinin aktarıldığı bölgelerde yapılan incelemelerde özellikle aktif olan ya da olmayan tüm mekânlarda katkıda bulunanların oldukça detaylı olarak ele alınması bu çalışmanın Yahudi toplumu için daha da önemli bir belge niteliği kazanmasına neden olmaktadır.

Kitap serisinin birinci cildi *Sözlük* (245-252), *Kaynakça* (253-270), *Dizin* (271-272) ve incelemede konu edilen mekânlarını kapsayan *Fotoğraflar* (273-319) bölümleri ile sona ermektedir.